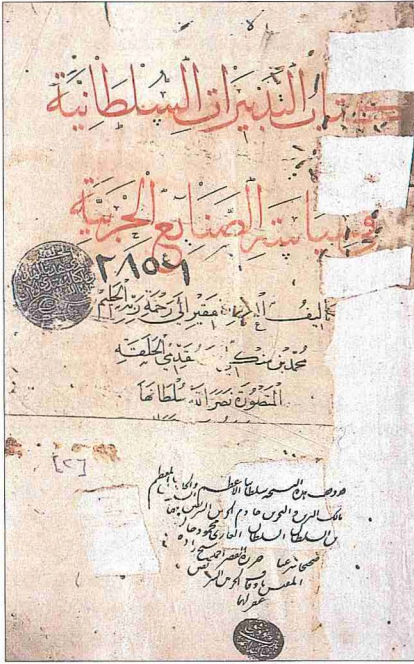

İbn Menglî'nin *Kitābū't-Tedbirātī's-sultāniyye fi siyāseti's-sinā'ati'l-harbiyye* adlı eserinin zahriyesi (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2856)

4. *el-Edilletü'r-resmiyye fi't-te'âbi'l-harbiyye*. Mahmûd Şit Hattâb eserin önce bir bölümünü (MMA, XVII [Kahire 1971], s. 173-178), daha sonra da tamamını (Bağdad 1409/1989) yayımlamıştır. 5. *el-Hiyel fi'l-hurûb ve fetih'l-medâ'in ve hıfzı'd-ğurûb*. Çeşitli savaş hileleri ve silâhlardan bahseden eseri İbn Menglî Yunanca'dan tercüme etmiştir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3086, 3087; TSMK, III. Ahmed, nr. 3469; diğer yazma nüshaları için bk. Avvâd, I, 271-272; III, 80).

İbn Menglî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *er-Risâletü'l-marziyye fi şinâ'ati'l-cündiyye*, *Fennü'l-harb*, *el-Menhelü'l-'azb li-vürûdi ehli'l-harb*, *Akş'a'l-emed fi'r-red 'alâ münkiri sırri'l-'aded*, *et-Te'âbi'l-kame-riyye*, *Risâletü't-tahkik fi sür'ati't-tevfik*, *ed-Dürü's-semîn fi ahvâli'l-mute-kaddimîn*, *el-'İkdü'l-meslûk fimâ yelzemü celise'l-mülûk*. Saîd Abdülfettâh Âşûr, İbn Menglî'nin eserlerinden hareketle "Fennü'l-kıtâli'l-bahrî 'inde'l-müslimîn fi çav'î kitâbati Muhammed b. Menglî el-Mısrî" (*Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb ve't-terbiyye*, sy. 11 [Küveyt, Haziran 1977], s. 35-46) adlı bir çalışma yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, XI, 150; *Keşfü'z-zunûn*, I, 50, 133, 136, 890; II, 1152, 1885; Brockelmann, GAL, II, 136; *Suppl.*, II, 167; *Hedîyyetü'l-'ârifîn*, II, 172; Sarton, *Introduction*, III/2, s. 1641-1642; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XII, 53-54; C. Avvâd, *Meşâdirü't-türâsi'l-'askerî 'inde'l-'Arab*, Bağdad 1401/1981, I, 36, 46, 104, 159-160, 271-272, 354; II, 224, 307, 411; III, 80; C. Zeydân, *Âdâb*, III, 269-270; Sâdık Mahmûd el-Cümeylî, "et-Tedbirâtü's-sultāniyye fi siyāseti's-sinā'ati'l-harbiyye", *el-Mevrid*, XII/4, Bağdad 1983, s. 319-324; F. Viré, "Ibn Mangli", *EP Suppl.* (Ing.), s. 392-393.

ASRI ÇUBUKÇU

İBN MENÎ'

(bk. AHMED b. MENÎ').

İBN MERDENİŞ

(ابن مردنيش)

Ebü Abdillâh Muhammed
b. Sa'd b. Muhammed b. Ahmed
b. Merdeniş el-Cüzâmî
(ö. 567/1172)

Muvahhidler'e karşı direnen
ve Doğu Endülüs'ü bir süre
hâkimiyeti altında tutan lider.

518'de (1124) Turtûşe'ye (Tortosa) bağlı Peñiscola Kalesi'nde doğdu. Asıl adı Martinez'dir (Mardonius). Reinhart Pieter Anne Dozy, Merdeniş kelimesinin İspanyolca Martinez'den geldiğini ve İbn Merdeniş'in İspanyol asıllı bir hristiyan ailesine mensup bulunduğunu söyler. Francisco Codera y Zaidin ise onun İspanya'ya yerleşmiş Mardonius adındaki Bizanslı bir kişinin soyundan olduğunu ileri sürmüştür. Bu konuda kesin bir sonuca ulaşılmamış olmakla birlikte tarihçilerin çoğu birinci görüşü tercih etmektedir. Buna göre İbn Merdeniş'in atalarından Martinez müslüman olmuş, böylece müvelledûn (İspanya'nın yerli halkından İslâm'a girenler) zümresine katılmıştır. Hristiyan tarihçileri İbn Merdeniş'in adını Rey Lobo (Lope) şeklinde kaydetmişlerdir.

İbn Merdeniş'in babası Sa'd, Murâbîtlar'ın Fraga valisi idi ve 528 (1134) yılında Aragon'dan gelen saldırılara karşı koymuştu. Amcası Abdullah b. Muhammed, Murâbîtlar hâkimiyetinin sonlarına doğru Endülüs'ün doğusunda istiklâlini ilân eden İbn İyâz'ın önemli kumandanlarından. Önceleri İbn İyâz'ın hizmetinde bulunan İbn Merdeniş daha sonra Mürsi-

ye'ye (Murcia) vali olarak tayin edildi. İbn İyâz'ın 542 (1147) yılında Kastilyalılar'la yaptığı bir savaşta ölmesi üzerine onun yerine geçerek emirliğini ilân etti. Emirliğe İbn İyâz'ın vasiyetiyle getirildiği de rivayet edilmektedir.

İbn Merdeniş'in emirliğini ilân ettiği tarihte Murâbîtlar hâkimiyetine son veren ve Kuzey Afrika'da onlara ait toprakları ele geçiren Muvahhidler, Endülüs'ün tamamını ele geçirmek üzere hazırlık yapıyorlardı. Fakat henüz Doğu Endülüs'e yönelmemişlerdi. Bu durum, İbn Merdeniş'in Turtûşe'den Lûrka'ya (Lorca) kadar Doğu Endülüs'ün tamamına hâkim olmasını kolaylaştırdı. Ancak çok geçmeden Muvahhid kuvvetleri İbn Merdeniş'in hâkimiyetine son vermek üzere harekete geçtiler. İbn Merdeniş, aynı dönemde istiklâlini ilân ettikten kısa bir süre sonra Muvahhidler'e katılan Endülüslü diğer liderlerin aksine direnmeyi tercih etti. Durumunu güçlendirmek için de komşu hristiyan krallıklarla siyasî ve askerî ilişkiler kurdu. Katalonya (Catalonia) ve Kastilya (Castilla / Kaştâle) krallarının himayesine girmekten dahi çekinmedi. Berşelûne (Barselona) Kontluğu, Pisa ve Cenova devletleriyle antlaşmalar imzaladı. Bu hristiyan krallıklardan önemli askerî destek sağladı. İbn Merdeniş, Kastilya kralının yanında Muvahhidler'e karşı bazı savaşlara da katıldı; Kastilya ve Katalonya kuvvetleriyle birlikte Gırnata'yı (Granada) yağmaladı.

Kayınpederi İbn Hamuşk gibi Endülüslü güçlü bir lideri de yanına almayı başaran İbn Merdeniş, hristiyan devletlerden aldığı desteğe güvenerek mevcut sınırlarını korumakla yetinmeyip topraklarını genişletme gayreti içine girdi. Besta (Baza) ve Vâdiâş'ı (Guadix) zaptederek Gırnata'ya ulaştı. Burada karşılaştığı Muvahhid ordusunu İbn Hamuşk'un ve hristiyan krallıklarının desteğiyle ağır bir bozguna uğrattı (555/1160). Ancak Muvahhidler bu hezimetin intikamını almakta gecikmediler. İki yıl sonra yapılan savaşta İbn Merdeniş mağlûp oldu ve iki taraf arasındaki mücadele Kurtuba (Cordoba) tarafına kayd. Ardarda yapılan birkaç savaşı Muvahhidler kazandı. Bunun üzerine İbn Merdeniş, güneydeki topraklarını terkederek idarî merkezi Mürsiye'ye çekmek zorunda kaldı. 7 Zilhicce 560'ta (15 Ekim 1165) Mürsiye'nin batısındaki Fahsülcclâb'a ulaşan bir Muvahhid ordusuyla giriştiği savaşı kaybetti. Bu durum, devlet ricâli ve

askerler arasındaki bölünme ve itaatsizlikleri arttırdı. Ayrıca aralarında İbn Hamuş'un da bulunduğu destekçilerinin bir kısmı onu terkederek Muvahhidler'e katıldı. Bir süre sonra kardeşi Ebû'l-Haccâc Yûsuf da Muvahhidler'in tarafına geçti (İbn Sâhibüssalât, s. 165). İbn Merdenîş, Katalonya-Aragon ve Kastilya krallıklarının himayesine girerken onlara haraç ödemeyi kabul etmiş, bu haracı ödemek için müslüman halka yeni vergiler yüklemişti. Bu yüzden halkın bir kısmı topraklarını terkedip Endülüs'ün diğer kesimlerine göç etti. Onun hristiyanlara olan meyli giderek müslüman halkın kendisinden soğumasına yol açtı.

Muvahhidler, 566 (1171) yılında Doğu Endülüs üzerine yeni bir sefer daha düzenlediler. İbn Merdenîş bütün çabasına rağmen Besta, Lûrka, Cezîre ve diğer bazı şehirlerin onların eline geçmesine engel olamadı. Aynı ordu Mürsiye'yi kuşattığı sırada 10 Receb 567 (8 Mart 1172) tarihinde öldü. Receb ayının son günü (28 Mart 1172) öldüğü de rivayet edilir. Muvahhid emîri onun çocuklarına iyi davranmış, hatta kızıyla evlenmiştir. Yerine geçen oğlu Ebû'l-Kamer Hilâl'in Muvahhidler'e bağlılığını bildirmesiyle toprakları kısa bir süre sonra Muvahhid hâkimiyetine geçti. Böylece Murâbitlar'ın çöküşüyle dağılan Endülüs'ün siyasî birliği Muvahhidler tarafından yeniden sağlanmış oldu.

Doğu Endülüs'ün tamamını hâkimiyeti altına alan ve bu bölgede yirmi yılı aşkın çetin bir mücadele veren İbn Merdenîş Endülüs tarihinin ilginç şahsiyetlerinden biridir. Bir yönüyle mücadelecî bir asker, başarılı bir lider, diğer yönüyle sefih ve zalim bir idarecidir. Selefi İbn İyâz'ı övgüyle yâdeden Muvahhid tarihçilerine göre İbn Merdenîş en yakınlarını bile öldürtmekten çekinmeyen bir zalimdir. İçki ve eğlenceye çok düşkündür. Hristiyanlarla dostluk kurup Muvahhidler'e karşı onların yanında yer almakla kalmamış, özel hayatında da bir hristiyan kral gibi yaşamıştır. İbnü'l-Hatîb, İbn Merdenîş'in dinî meseleler dışındaki bütün davranışlarının bir hristiyan kontundan farksız olduğunu, hristiyan gibi giyindiğini, Kastilya dilini (eski İspanyolca) iyi bildiğini ve günlük hayatında bu dili kullandığını söyler. İbn Merdenîş ordusunu genellikle hristiyan asıllı askerlerden oluşturmuş, hristiyanlar için hanlar ve kiliseler yaptırmış, Santa Maria'da bir piskoposluk kurmalarına izin vermiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sâhibüssalât, *el-Men bi'l-imâm*e (nşr. Abdülhâdî et-Tâzî), Beyrut 1987, s. 65-70, 125-130, 165, 195-200, 318-322, 379-381; ayrıca bk. İndeks; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis* (Ebyârî), I, 65-66; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XI, 156, 224, 284, 358, 374; Abdülvâhid el-Merrâkûşî, *el-Mu'cib fi telhîşi aḥbârî'l-Mağrib* (nşr. M. Saîd el-Uryân), Kahire 1383/1963, s. 278-279, 321-323; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulletü's-siyerâ* (nşr. Hüseyin Münîs), Kahire 1985; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 492; Safvân b. İdrîs el-Mürsî, *Zâdû'l-müsâfir*, Beyrut 1939, s. 33; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XX, 240-242; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 131; İbnü'l-Hatîb, *el-İḥâṭa*, I, 218, 298, 302-303, 484-485; a.mlf., *A'mâlü'l-a'lâm* (nşr. E. Lévi-Provençal), Beyrut 1956, s. 271; İbn Haldûn, *el-İber*, Beyrut 1959, VI, 495-500, 560; Makkarî, *Nefḥu't-ṭib*, I, 301, 443; II, 210, 492-497; IV, 378-379, 456, 478; Francisco Codera y Zaidin, *Decadencia y Desaparación de los Almoravides en España*, Zaragoza 1809, s. 120-126; Reinhart Pieter Anne Dozy, *Recherches*, Leiden 1881, VI, 365; A. Piles Ibrás, *Valencia Arabe*, Valencia 1901, s. 516; M. Gaspar Remiro, *Murcia Musulmana*, Zaragoza 1903, s. 166; M. Whishaw, *Arabic Spain*, London 1912, s. 261-281; I. de Las Cagigas, *Los Mudéjares*, Madrid 1948-49, s. 263-267; Muhammed Abdullah İnân, *'Asru'l-Murâbiṭin ve'l-Muvahhidin fi'l-Mağrib ve'l-Endelüs*, Kahire 1384/1964, I, 30-31, 363-372; II, 15-18, 46-57, 146-147; ayrıca bk. İndeks; a.mlf., *Endülüsiyyât*, Küveyt 1988, s. 84-92; Abdülazîz Sâlim, *Târîḥu'l-Mağribi'l-kebir*, Beyrut 1981, II, 790-791, 798-799; C. Sanchez-Albornoz, *La España Musulmana*, Madrid 1986, II, 285-289; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), Beyrut 1989, VI, 137; Bustânî, *DM*, I, 685; C. F. Seybold, "İbn Merdenîş", *IA*, V/2, s. 769; E. Lévi-Provençal, "Mürsiye", a.e., VIII, 810-811; J. Bosch-Vilá, "İbn Mardaniş", *EI*² (Fr.), III, 889; Merym Sâdıkî, "İbn Merdenîş", *DMBİ*, IV, 601-603.

MEHMET ÖZDEMİR

İBN MERDÜYE

(ابن مردويه)

Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ
b. Merdûye b. Fûrek el-İsfahânî
(ö. 410/1020)

Hadis hâfızı, tefsir, tarih
ve coğrafya âlimi.

323'te (935) İsfahan'da doğdu. Aynı adla bilinen torunuyla karıştırılmaması için kendisine İbn Merdûye (Merdeveyh) el-Kebir denir. Babası, kardeşi Ebû Abdullah Muhammed b. Mûsâ ile torunu Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Ahmed de (İbn Merdûye es-Sagîr) tanınmış âlim ve muhaddislerden olup İbn Merdûye es-Sagîr *Cüz' fihî eḥâdisü Ebî Muhammed 'Abdillâh b. Muhammed b. Ca'fer b. Ḥayyân* adlı eserin müellifidir (nşr. Bedr b. Abdullah b. Bedr, Riyad 1414/1993). İbn Merdûye tahsiline İsfahan'da baba-

sının yanında başladı. Daha sonra Basra, Kûfe ve Horasan gibi merkezleri dolaştı; 349'da (960) Bağdat'a gitti ve iki yıl kadar orada kaldı. Hocaları arasında Ebû Sehl b. Ziyâd el-Kattân, Meymûn b. İshak el-Horasânî, Abdullah b. İshak el-Horasânî, Ebû Ahmed el-Assâl, Muhammed b. Ali b. Duḥaym eş-Şeybânî, Ebû's-Şeyh el-İsfahânî gibi âlimler vardır. Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ebû Amr İbn Mende ile kardeşi Ebû'l-Kâsım İbn Mende, Süleyman b. İbrâhim b. Muhammed el-İsfahânî ve eş-Şekâtiyyât adlı hadis cüzüyle tanınan Ebû Abdullah es-Sekafî onun talebelerinden bazılarıdır. İbn Merdûye 24 Ramazan 410'da (23 Ocak 1020) vefat etti. Kettânî ölüm tarihini yanlışlıkla 416 (1025) olarak verir. Sika bir râvi olduğu ve râviler hakkında isabetli tenkitler yaptığı belirtilen İbn Merdûye, ömrünün sonlarına doğru gözlerini kaybettiğinde kuvvetli hâfızası sayesinde talebelerine ezberden hadis imlâ edebilmiştir.

Eserleri. 1. *Emâlî*. Ebû Sehl b. Ziyâd el-Kattân'ın 300 kadar meclisinde tutulan notların derlenmesiyle meydana gelen bir eser olup üç bölümünün içine alan kısmı Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'dedir (Mecmua, nr. 108/8, vr. 182^a-192^a). 2. *Muḥtârât mine'l-Emâlî*. Ebû Abdullah Muhammed b. İbrâhim b. Ca'fer el-Cürcânî'nin *Emâlî'sinden* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 74, vr. 105^a-198^b) seçilerek meydana getirilen eserin eksik bir nüshası British Museum'dadır (Or., nr. 7724). 3. *Mu'cemü'l-büldân*. Bir nüshası Âsafiye (Coğrafya, nr. 1), diğer bir nüshası da Tahran Üniversitesi (nr. 3965) kütüphanelerinde bulunmaktadır. 4. *Cüz' fihî intikâ' min ḥadîsi ehli'l-Başra*. Taberânî'nin *Ḥadîsi li-ehli'l-Başra* (Sezgin, I, 196) adlı eserinde derlediği hadislerden seçmeler yapılarak meydana getirilen risâlenin bir nüshası Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'dedir (Mecmua, nr. 85, vr. 110^a-126^b). 5. *el-Mustaḥrec 'alâ Şaḥîḥi'l-Buḥârî*. Rivayetlerinin çoğu âlî isnadlı bir eser olduğu belirtilmiştir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 310). 6. *Kitâbü't-Tefsîr (et-Tefsîrü'l-müsned)*. Yedi cilt olduğu kaydedilen eser daha sonraki birçok müfessire kaynak teşkil etmiştir. 7. *Târîḥu İsfahân*. Zehebî ve İbn Hacer gibi müelliflerin çokça faydalandıkları bir eserdir (meselâ bk. Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIV, 463; XV, 553, 554; XVI, 13, 14, 15, 277, 278; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 886, 887, 974; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 117, 266).

İbn Merdûye ayrıca Ebû's-Şeyh'in *Eḥâdisi* ile (nüshaları için bk. Sezgin, I, 201)